

Stephen F. Szabo: Parting Ways. The Crisis in German-American Relations.

*Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2004; x + 195 blz.; \$ 24,95
ISBN 0-8157-8244-6*

De Duits-Amerikaanse tegenstelling, zo betoogt de Duitsland-deskundige Szabo, ontwikkelde zich na het beëindigen van de Koude Oorlog en was onderdeel van een grotere crisis in de transatlantische betrekkingen. Ze nam toe tijdens de regering-Bush Jr. en bereikte haar hoogtepunt in de ruzie in de herfst van 2002 over de oorlog in Irak. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Condoleezza Rice sprak van een 'vergiftigde relatie' toen Herta Däubler-Gmelin, de Duitse minister van justitie, de methoden van Bush vergeleek met die van Hitler (een oorlog beginnen als afleiding van de binnenlandse problemen). De auteur concludeert dat er bij de groeiende kloof tussen de Verenigde Staten en Duitsland zeker sprake was van persoonlijke tegenstellingen tussen Schröder en Bush, en van anti-americanisme. Maar er waren dieper liggende oorzaken, die men moet zoeken in veranderingen in de internationale machtsstructuur en in de binnenlandse politiek en cultuur van beide landen. 'The crisis over Iraq simply could not have happened in the bipolar era of the cold war. It could not have happened in a divided Germany [...] under any of Germany's postwar leaders before Gerhard Schröder [...] in an America led by members of the generations that shaped the international role of the United States after World War II ...' (blz. 137) Een van de dieper liggende oorzaken dat het regime-Bush arrogant met macht omgaat, is dat het niet door een andere grote mogendheid wordt getemperd. En ook al zou Schröder niet verwickeld zijn geweest in een verkiezingscampagne, dan nog zou hij van mening zijn geweest dat een unilaterale oorlog in Irak politiek-

strategisch onjuist was en de problemen alleen maar vergrootte. Szabo wijst erop hoe het unilateralisme van Bush en zijn idee van een vroegtijdig robuust gebruik van geweld indruisten tegen de fundamenteën van de Duitse strategische cultuur, hoe het de Koude Oorlog was die, ondanks anti-americanisme, Duitsland en de Verenigde Staten naar elkaar toe deed groeien. Hij toont aan hoe de Europese ideeën over secularisme en over de rol van de godsdienst in de politiek en de opvattingen daarover in Amerika (waar 80% gelooft in God en van mening is dat geloof in God nodig is om moreel te kunnen handelen) sinds de jaren '90 substantieel uit elkaar zijn gaan lopen. In het hoofdstuk 'Welcome to the Berlin Republic' stelt Szabo dat de verschillen tussen Bonn en Berlijn van meer dan symbolische aard zijn. Bonn was klein en gezellig, lag in de buurt van Parijs, Brussel en Amsterdam en jaagde geen angst aan. Berlijn is met zijn 3,5 miljoen inwoners een wereldstad, met een zeer gemengde bevolking, een grote arbeidersklasse, culturele en intellectuele elite, en het is gelegen op een uur afstand van Polen. Het vertegenwoordigt een meer ambitieus, soeverein en Centraal-Europees Duitsland, dat op zoek is naar een eigen identiteit. Ondanks dit alles is herstel van de Duits-Amerikaanse relatie op een nieuwe basis ('from alliance to alignment') mogelijk en wenselijk. (F.v.d.B.)

Pieter H. van der Plank: Etnische Zuivering in Midden-Europa.

Natievorming en Staatsburgerschap in de Twintigste Eeuw.

Leeuwarden: Universitaire Pers Fryslân, 2004; xxii + 663 blz.; Acta Launiana Vol. II; 45,- euro

Het boek biedt een uitvoerig overzicht van de etnische zuiveringen die in

de loop van de twintigste eeuw in Midden-Europa hebben plaatsgevonden. De nadruk valt hierbij op de perioden waarin de zuiveringen hun grootste omvang bereikten: 1912-1923 en 1938-1950. Van der Plank definieert zuivering als gedwongen verplaatsing van bevolkingsgroepen 'op grond van motieven van etnische, nationale en racistische reorganisatie van het staatsburgerschap'. Dit impliceert dat de regie van deze zuiveringen bij nationale overheden moet worden gezocht, al werd in een aantal gevallen het werk verricht door invasielegers, guerrillabewegingen en radicale nationale milities. Een deel van de verklaring voor de vele gruweldaden – tussen 1912 en 1950 zijn 37 miljoen mensen verdreven: een derde van de totale bevolking – zoekt de schrijver bij het karakter van de nieuw gevormde nationale staten. Ze misten de democratische ontwikkeling die West-Europa had doorgemaakt en bleken tegen de achtereenvolgende nationale crises niet opgewassen. De lijvige en degelijk opgezette studie begint met een analyse van de problemen rond staatsvorming in de regio, de nadruk op 'nationale emancipatie' van het staatsgetrouwe deel van het volk en de groeiende spanningen tussen etnische groepen. Vervolgens komt de Zuidelijke Balkan aan de orde: de Balkanoorlogen van 1912 en 1913; de Armeense volkerenmoord van 1894-1920; en de Turks-Griekse oorlogen van 1919-1923. De massale verdrijving van Grieken uit Macedonië en Klein-Azië was een direct gevolg van de Griekse expansieopgaven na de Eerste Wereldoorlog. Ook de zuiveringen op de Balkan tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden behandeld. Van der Plank probeert steeds tot een gedetailleerde becijfering te komen, waarbij hij uiteraard de problemen beseft die zulks met zich brengt. Een volgend hoofdstuk handelt over de diverse delen van

Deze rubriek staat onder redactie van dr Fenna van den Burg. Bijdragen aan deze aflevering werden verzorgd door Paul Hoogstraten (P.H.), student bestuurskunde aan de Universiteit Twente, thans als stagiair verbonden aan het Clingendael European Studies Programme (CESP); drs J.W. van der Meulen (J.W.v.d.M.), als *senior research fellow* verbonden aan het Clingendael European Studies Programme (CESP); drs Ali Molenaar (A.C.M.), historica, verbonden aan het Bureau BIDOC van Instituut Clingendael; en mw. dr Fenna van den Burg (F.v.d.B.). De aanwinstenlijst van de bibliotheek van Instituut Clingendael wordt maandelijks gepubliceerd op de Clingendael-website: www.clingendael.nl/resources/library/acquisitions

het eigenlijke Midden-Europa kort na de Eerste Wereldoorlog: de afbakening van de nieuwe grenzen, de omvangrijke nationale minderheden, de conflicten die uitbraken en de uittochten die vervolgens plaatsvonden. Volksstemmingen, zoals in 1921 in Silezië gehouden, bleken geen echte oplossingen te bieden. Een uitvoerige beschouwing is gewijd aan het minderhedenbeleid van de nieuwe staten en de absurditeiten die hieruit voortvloeiden. Zo decreeteerde de regering in Rome een mediterrane huizentype voor het nieuw verworven Zuid-Tirol. Afzonderlijk geanalyseerd worden ook de grenswijzigingen, annexaties en zuiveringen kort vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog, waaronder de naziduits-sovjetrussische bevolkingsuitwisselingen (1939-1941). In deze zelfde periode viel de volkerenmoord op de joodse minderheden. Hier waren het de Duitse bezettingsautoriteiten die, in het kader van een 'staatsnationale' zuivering, maar als grondslag van de door hen voorgomen totale staatkundige en bevolkingspolitieke herordening van Midden- en Oost-Europa, de zuivering in haar meest extreme vorm – genocide – doorvoerden. Een laatste hoofdstuk concentreert zich op het tijdvak na de Tweede Wereldoorlog: de aanpassing van de etnisch/nationale verhoudingen aan de staatsgrenzen in de machtssfeer van het nieuw gevormde Oostblok. Tussen 1944 en 1949 werden nog eens 23 miljoen Midden-Europeaan verdreven, in het bijzonder Duitstalige minderheden. De talrijke zuiveringen en verdrijvingen in de eerste helft van de vorige eeuw hadden uiteraard grote gevolgen voor de bevolkingssamenstelling. Terwijl in 1920 nog 30% van de Midden-Europese bevolking tot de etnische minderheden behoorde, was dit in 1960 nog maar 10%. (J.W.v.d.M.)

Adviesraad Internationale Vraagstukken: Nederland in de veranderende EU, NAVO en VN.

Den Haag: AIV, juli 2005; advies no. 45; 50 blz.

In het AIV-advies *Nederland in de veranderende EU, NAVO en VN* staan drie mondiale veranderingsprocessen centraal: 1 welvaart en welzijn; 2 veiligheid en stabiliteit; en 3 mondiale vraagstukken (zoals energievoorziening). Deze processen zetten drie regionale en mondiale samenwerkingsverbanden (EU, NAVO en VN) en de rol die Nederland daarin speelt, onder druk. De vraag welke positie Nederland binnen deze verbanden dient in te nemen, wordt door de AIV weinig verrassend maar wel volledig en genuanceerd beantwoord. Daarbij besteedt de Adviesraad uitdrukkelijk aandacht aan de gewenste relatie van Nederland met de Verenigde Staten. Naast het belang van het streven naar effectiviteit in multilaterale verbanden wordt in het advies de nadruk gelegd op de van oudsher bijzondere positie die Nederland heeft in de internationale betrekkingen ten aanzien van bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking. Tevens wordt benadrukt dat Nederland zich in de eerste plaats moet inzetten voor verbetering van de internationale handelsstructuren, aangezien dit Nederland ten goede komt. Ten slotte is het opmerkelijk dat de door de AIV geopperde mogelijkheid voor Nederland binnen de EU kopgroepen te initiëren door minister Bot van de hand wordt gewezen en zelfs wordt gevreesd (zie *website NOS Nova*, 6 juni). De AIV en minister Bot benadrukken echter beide(n) wel de gewenste rol van Nederland als *betrouwbare partner*. Het rapport geeft een helder overzicht van de huidige stand van zaken en de dreigingen en

mogelijkheden voor Nederland in de aan verandering onderhevige wereld van de internationale betrekkingen. (P.H.)

Netherlands Yearbook of International Law 2003

Den Haag: T.M.C. Asser Press, 2004; x + 530 blz.; \$ 125,- ISBN 90-6704-188-2

Dit jaarboek is een gezamenlijke publikatie met de 'Netherlands International Law Review' onder auspiciën van het T.M.C. Asser Instituut en verschijnt voor de 34ste keer. Naast de jaarlijks terugkerende rubrieken als 'Netherlands state practice', 'Treaties and other international agreements', 'Netherlands municipal legislation', 'Netherlands judicial decisions' en het uitgebreide literatuuroverzicht bevat het Jaarboek 2003 vier artikelen over uiteenlopende onderwerpen. *Ellen Hey* schrijft over 'sustainable development'; het is een artikel dat al eerder in het Nederlands is verschenen. *Nicholas Tsagourias* behandelt de veranderingen in het collectieve veiligheidssysteem van de Verenigde Naties; aanleiding voor zijn artikel is de oorlog in Irak. *Leonard Besselink* neemt artikel 90 van de Nederlandse grondwet onder de loep: 'De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde', volgens Besselink een uitzondering op het niet-ideologische karakter van de grondwet. Als laatste een artikel over democratie en internationaal recht van *Jan Wouters*, *Bart De Meester* en *Cedric Ryngaert* over de historische verhouding tussen, en de verandering van de twee begrippen. Op het gebied van internationaal recht is dit jaarboek wederom een onmisbaar naslagwerk. (A.C.M.)

John Keegan: The Iraq War.

Londen: Hutchinson, Random House Group, 2004; xi + 254 blz.; \$ 24,95; ISBN 0-09-180018-8

Naast onder meer de Eerste en Tweede Wereldoorlog heeft de militair-historicus Keegan nu ook de 'Tweede Golfoorlog' van 2003 in kaart gebracht. Die was in bijna alle opzichten – zo betoogt hij – een 'mysterieuze oorlog': een mysterieuze *casus belli* (massavernietigingswapens in Irak?); een mysterieus verlopende strijd (waar bleef het Iraakse leger van 400.000 man?); een regime dat op mysterieuze wijze faalde in het nemen van de meest elementaire defensieve (voorzorgs)maatregelen; een volk dat een complete onverschilligheid aan de dag legde voor de aan de gang zijnde oorlog en gewoon zijn gang ging; een regime met een dictator die na de val van Irak op mysterieuze wijze verdwenen. Tegen de achtergrond van de historische ontwikkeling van Irak (Mesopotamische oorsprong; Ottomaanse, Turkse en Britse overheersing) analyseert Keegan deze oorlog, waarbij tevens de oorlogen van Saddam tegen Iran (1980-1988) en de bezetting van Koeweit (de 'Eerste Golfoorlog', 1990) aandacht krijgen. Bij de gedetailleerde analyse van de oorlog in 2003 valt de aandacht op de militair-technische kant, maar een en ander geschiedt wel in het kader van de internationale verhoudingen en reacties in die tijd – de terroristische aanval op de Twin Towers, de (Amerikaanse) actie tegen de Taliban in Afghanistan, het Amerikaanse neo-conservatieve idee van een 'oorlog tegen het terrorisme', de activiteiten van de Verenigde Naties (de speurtocht van Hans Blix naar massavernietigingswapens) en ten slotte de Amerikaans-Britse militaire actie zelf. Die verliep zeer succesvol en de tol die werd betaald was gering. Ze kostte de Amerikanen 122 en de

Britten 33 doden. 'The number of Iraqi dead has not yet been counted.' Het aantal gesneuvelden onder de 'politieke milite' van Saddam is waarschijnlijk het hoogst ('several thousand'). Keegan merkt overigens op: 'In retrospect the disbandment of the (Iraqi) army was a serious mistake.' (blz. 205) Hij gaat nader in op de affaire-Kelly en diens zelfmoord. Kelly 'knew more about Iraqi weapons of mass destruction than anyone in Britain' (blz. 218). Kelly was een van diegenen aan wie een losse en ongedefinieerde toestemming was verleend het publiek te informeren; hij liep regelrecht in de val die een dergelijke positie met zich brengt (wat mag je wel en niet zeggen?). Zo eindigde 'een korte en briljante militaire campagne' toch nog in beschuldigingen. De wereld is volgens de auteur met de val van Saddam objectief gezien een betere en veiliger plaats geworden, subjectief gezien is ze verdeelder dan ooit, terwijl de moslimwereld bevestigd is in haar grieven en in de opvatting dat het westen bereid is zijn militaire overmacht te gebruiken om moslims eronder te houden. Maar waar veel mensen van goede wil de mening waren toegedaan dat de toekomst van de wereld het beste gediend was binnen 'legal framework, by discussion and coalition', bleek de realiteit van de campagne van maart-april 2003 een betere gids om de veiligheid van onze wereld te verzekeren 'than any amount of law-making or treaty-writing can offer' (blz. 219). (F.v.d.B.)